

Lydfarten: $v_{\text{lyd}} = \sqrt{\gamma k_B T / m}$

(55)

$\gamma = C_p / C_v$; $C_p = C_v + nR$ (ideell gass)

Toatomig gass (N_2, O_2, luft): $C_v = \frac{5}{2} nR \Rightarrow \gamma = 7/5$

$\Rightarrow v_{\text{lyd}} \approx 1.18 \sqrt{k_B T / m}$

Samme størrelsesorden som v_{rms} , $\langle v \rangle$ og v_s .

Rimelig: Lyd er forplantning av tetthetsvariasjoner, dvs molekylenes bevegelse må være relevant, og sette en øvre grense for lydfarten.

Statistisk mekanikk

(En kort innføring)

Boltzmannfaktoren

Kinetisk teori for ideell gass gav hastighetsfordelingen

$$F(v) \sim \exp(-mv^2/2k_B T)$$

Molekylenes energi er

$$E = E_k = \frac{1}{2} mv^2$$

så sannsynligheten for at et molekyl har energi E er

$$P(E) \sim \exp(-E/k_B T)$$

som er Boltzmannfaktoren.

Dette gjelder temmelig generelt, noe vi antar her, uten bevis eller ytterligere begrunnelse.

Normering av sannsynlighet. Partisjonsfunksjonen

(56)

Anta først en kontinuerlig energifunksjon $E(s)$ med en variabel. F. eks:

$$E_k \text{ i 1D: } s=v; \quad E_k(v) = \frac{1}{2}mv^2$$

$$E_p \text{ for 1D harmonisk oscillator: } s=x; \quad E_p(x) = \frac{1}{2}kx^2$$

Sannsynlighet for at en partikkel har energi mellom $E(s)$ og $E(s+ds)$:

$$dP = G \cdot \exp(-E(s)/k_B T) \cdot ds$$

$$\int dP = 1 \quad \Rightarrow \quad G^{-1} = \int \exp(-E(s)/k_B T) ds$$

Middelverdi av fysisk størrelse $A(s)$:

$$\langle A \rangle = \int A(s) dP$$

$$= \frac{\int A(s) \exp(-E(s)/k_B T) ds}{\int \exp(-E(s)/k_B T) ds}$$

Ofte avhenger energien E av kvadratet av de ulike variablene (jf eksemplene ovenfor).

Da er middelverdien, og dermed bidraget til indre energi pr partikkel (med $E(s) = cs^2$):

$$\begin{aligned} \langle E \rangle &= \frac{\int_{-\infty}^{\infty} cs^2 \exp(-cs^2/k_B T) ds}{\int_{-\infty}^{\infty} \exp(-cs^2/k_B T) ds} \quad \stackrel{(5.53)}{=} \frac{c\sqrt{\pi}/2 (c/k_B T)^{3/2}}{\sqrt{\pi}/(c/k_B T)^{1/2}} \\ &= \underline{\underline{\frac{1}{2} k_B T}} \end{aligned}$$

Dette er det klassiske ekvipartisjonsprinsippet (EPP): (57)

Enhver frihetsgrad (dvs uavhengig variabel) som inngår kvadratisk i energifunksjonen bidrar med $\frac{1}{2}k_B T$ til indre energi pr partikkel.

I "den mikroskopiske verden" er energien kvantisert. Med diskrete energinivåer E_n :

$$P_n = \frac{1}{Z} e^{-E_n/k_B T}$$

Normering: $\sum_n P_n = 1 \Rightarrow \frac{1}{Z} \sum_n e^{-E_n/k_B T} = 1$

Partisjonsfunksjonen (Tilstandssummen):

$$Z = \sum_n e^{-E_n/k_B T}$$

Middelverdi av fysisk størrelse A med tillatte kvantiserte verdier A_n :

$$\begin{aligned} \langle A \rangle &= \sum_n A_n P_n = \frac{1}{Z} \sum_n A_n e^{-E_n/k_B T} \\ &= \frac{\sum_n A_n e^{-E_n/k_B T}}{\sum_n e^{-E_n/k_B T}} \end{aligned}$$

La oss se på et par anvendelser.

C_V for toatomige gasser

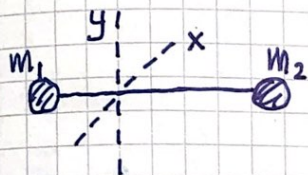
(58)

Klassisk, med EPP:

$$E_k^{\text{trans}} = \frac{1}{2} M v^2 = \frac{1}{2} M (v_x^2 + v_y^2 + v_z^2) \Rightarrow 3 \text{ kvadratiske frihetsgrader}$$

$$\Rightarrow \langle E_k^{\text{trans}} \rangle = \frac{3}{2} k_B T \quad (\text{pr molekyl})$$

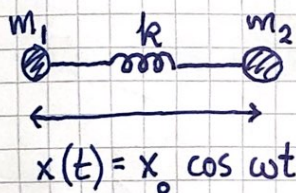
Rotasjon:

$$E_k^{\text{rot}} = \frac{1}{2} I (\omega_x^2 + \omega_y^2) ; I_x = I_y = I, I_z = 0$$

$$\Rightarrow \langle E_k^{\text{rot}} \rangle = \frac{2}{2} k_B T$$

Vibrasjon:

$$E^{\text{vib}} = E_k^{\text{vib}} + E_p^{\text{vib}} = \frac{1}{2} \mu \dot{x}^2 + \frac{1}{2} k x^2$$

$$\Rightarrow \langle E^{\text{vib}} \rangle = \frac{2}{2} k_B T$$

$$[\mu = \text{redusert masse} ; \frac{1}{\mu} = \frac{1}{m_1} + \frac{1}{m_2} ; \omega = \sqrt{\frac{k}{\mu}}]$$

$$\Rightarrow U = \frac{7}{2} N k_B T$$

$$\Rightarrow C_V / N = \frac{7}{2} k_B \quad \text{med EPP}$$

Eksperimenter (ved normale temperaturer): $\frac{C_V}{N} = \frac{5}{2} k_B$

EPP gir feil C_V . Kvantemekanikk må til!

Harmonisk oscillator med QM og Schrödingerligningen:

$$E_n = (n + \frac{1}{2}) \hbar \omega ; n = 0, 1, 2, \dots ; \hbar = h / 2\pi$$

(h = Plancks konstant)

$$\Rightarrow \langle E^{\text{vib}} \rangle = \sum_n E_n P_n = (\langle n \rangle + \frac{1}{2}) \hbar \omega$$

$$\langle n \rangle = \sum_n n p_n = \frac{1}{Z} \sum_n n e^{-E_n/k_B T} ; \quad Z = \sum_n e^{-E_n/k_B T} \quad (59)$$

Her kan en felles faktor $\exp(-\frac{1}{2}\hbar\omega/k_B T)$ i alle ledd i teller og nevner forkortes bort.

Videre innfører vi

$$x = \exp(-\hbar\omega/k_B T)$$

$$\begin{aligned} \tilde{Z} &= \sqrt{x} \tilde{Z} = \exp(-\frac{1}{2}\hbar\omega/k_B T) \sum_n \exp(-n\hbar\omega/k_B T) \\ &= \sqrt{x} \sum_n x^n \end{aligned}$$

slik at

$$\tilde{Z} = \sum_{n=0}^{\infty} x^n = 1 + x + x^2 + \dots = \frac{1}{1-x}$$

Dermed:

$$\begin{aligned} \langle n \rangle &= \frac{1}{\tilde{Z}} \sum_n n x^n = (1-x) \sum_n x \underbrace{\frac{d}{dx} x^n}_{= n x^{n-1}} = (1-x) x \frac{d}{dx} \sum_n x^n \\ &= (1-x) x \frac{d}{dx} (1-x)^{-1} = (1-x) x (1-x)^{-2} = \frac{x}{1-x} = \frac{1}{x^{-1}-1} \\ &= \left\{ \exp(\hbar\omega/k_B T) - 1 \right\}^{-1} \end{aligned}$$

$$\Rightarrow \langle E^{vib} \rangle = \frac{\hbar\omega}{\exp(\hbar\omega/k_B T) - 1} + \frac{1}{2}\hbar\omega ; \quad U^{vib} = N \langle E^{vib} \rangle$$

$$\Rightarrow \frac{C_v^{vib}}{N} = \frac{d\langle E^{vib} \rangle}{dT} = k_B \cdot \frac{(\hbar\omega/k_B T)^2 \exp(\hbar\omega/k_B T)}{\left\{ \exp(\hbar\omega/k_B T) - 1 \right\}^2}$$

Klassisk grense: $k_B T \gg \hbar \omega$

(60)

$$\exp(\hbar \omega / k_B T) \approx 1$$

$$\exp(\hbar \omega / k_B T) - 1 \approx 1 + \hbar \omega / k_B T - 1 = \hbar \omega / k_B T$$

$$\Rightarrow C_V^{\text{vib}} / N \approx k_B \quad \text{i tråd med EPP}$$

Lave temperaturer: $k_B T \ll \hbar \omega$

$$\Rightarrow C_V^{\text{vib}} / N \approx 0$$

For de fleste toatomige molekyler er $\hbar \omega \gg k_B T \approx 25 \text{ meV}$ ved 300 K. Eks: N_2 : 0.29 eV, O_2 : 0.20 eV.

$$\Rightarrow C_V / N = \frac{5}{2} k_B \quad \text{i tråd med eksperimentene.}$$

Karakteristisk temperatur for kvantisert system:

$$T_0 = \frac{1}{k_B} (E_1 - E_0)$$

E_0 = laveste energinivå (grunntilstanden)

E_1 = nest laveste ——— (1. eksiterte tilstand)

$$T_0^{\text{vib}} \gg 300 \text{ K} \Rightarrow E^{\text{vib}} \approx \frac{1}{2} \hbar \omega \quad \text{uavh. av } T$$

$$\Rightarrow C_V^{\text{vib}} \approx 0$$

$$T_0^{\text{rot}} \ll 300 \text{ K} \Rightarrow C_V^{\text{rot}} = N k_B \quad \text{i tråd med EPP}$$

$$T_0^{\text{trans}} \ll 1 \text{ K} \Rightarrow C_V^{\text{trans}} = \frac{3}{2} N k_B \quad \text{— " —}$$

(61)

Einsteins modell for C for krystaller

Anta at hvert atom tilsvarer 3 uavhengige harmoniske oscillatorer (pga 3 romlige dimensjoner), hver med energi $E_n = n \cdot \hbar \omega$; $n = 0, 1, 2, \dots$. (Nullpunktsenergien $\hbar \omega / 2$ var ikke kjent for Einstein i 1906, men som vi vet påvirker denne ikke varmekapasiteten C .)

Da blir resultatet som for toatomige molekyler, med en ekstra faktor 3 for de 3 dimensjonene:

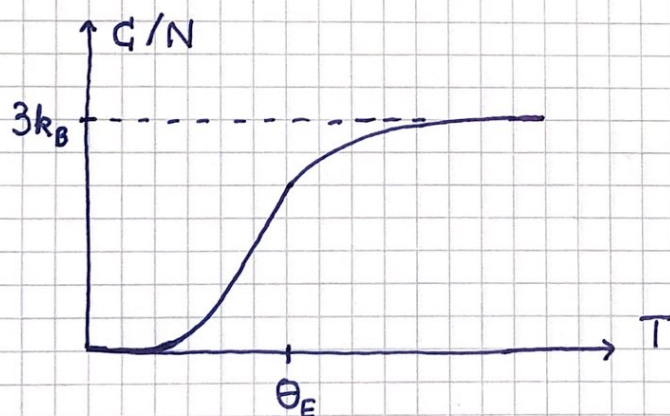
$$\frac{C}{N} = 3k_B \cdot (\Theta_E/T)^2 \cdot \exp(\Theta_E/T) / \{ \exp(\Theta_E/T) - 1 \}^2$$

med karakteristisk temperatur ("Einstein-temperatur")

$$\Theta_E = \hbar \omega / k_B$$

der ulike materialer har ulike vibrasjonsfrekvenser ω .

Kvalitativt:

Klassisk grense:

$$\Theta_E \ll T \Rightarrow C_m = 3R \quad (\text{Dulong-Petits lov})$$

$\uparrow$
 (pr mol)

Sammenheng med termodynamikk

(62)

Har allerede: $U = \langle E \rangle = \frac{1}{Z} \sum_n E_n e^{-E_n/k_B T}$

Hensiktsmessig å innføre $\beta = 1/k_B T$; da er

$$U = \frac{1}{Z} \sum_n E_n e^{-\beta E_n} = \frac{1}{Z} \left(-\frac{\partial}{\partial \beta} \right) \sum_n e^{-\beta E_n} \\ = -\frac{1}{Z} \frac{\partial Z}{\partial \beta} = -\frac{\partial}{\partial \beta} \ln Z$$

Helmholtz fri energi:

$$F = U - TS$$

$$dF = dU - T ds - s dT = -p dV - s dT$$

$$\Rightarrow p = -(\partial F / \partial V)_T ; \quad s = -(\partial F / \partial T)_V$$

$$\Rightarrow F = U + T(\partial F / \partial T)_V = -\frac{\partial}{\partial \beta} \ln Z - \beta \left(\frac{\partial F}{\partial \beta} \right)_V$$

$$\text{ siden } T \frac{\partial F}{\partial T} = T \frac{\partial F}{\partial \beta} \frac{\partial \beta}{\partial T} = -T \frac{\partial F}{\partial \beta} \frac{1}{k_B T^2} = -\beta \frac{\partial F}{\partial \beta}$$

Dermed:

$$F + \beta \frac{\partial F}{\partial \beta} = -\frac{\partial}{\partial \beta} \ln Z \Rightarrow \frac{\partial}{\partial \beta} (\beta F) = -\frac{\partial}{\partial \beta} \ln Z$$

$$\Rightarrow \beta F = -\ln Z \Rightarrow F = -\frac{1}{\beta} \ln Z = -k_B T \ln Z$$

$$\text{ og } Z = e^{-\beta F} = e^{-F/k_B T}$$

Som videre gir:

$$p = -(\partial F / \partial V)_T = k_B T \frac{\partial}{\partial V} \ln Z$$

$$s = -(\partial F / \partial T)_V = k_B \ln Z + k_B T \frac{\partial}{\partial T} \ln Z = k_B \frac{\partial}{\partial T} (T \ln Z)$$

Kjenenskap til Z gir enkel tilgang til termodynamiske størrelser.